

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

STÁCIÓK

Zsirai László *A dekubitusz ügy* című alkotásának műfaját nehéz meghatározni. Önéletrajzi kisregény volna? Hiszen édesanyja betegségét és halálát mondja el. Szociográfia? Annak nevezni ugyan csak jogos: a magyar egészségügy lesújtó képe bontakozik ki Anna néni kórházban töltött napjainak leírásából. Esszé? Azzá teszik az irodalmi betétek és a másoktól idézett magvas gondolatok. Egy hívő keresztény szembesülése az isteni rendeléssel, melynek kikerülhetetlen vége a halál? Így is lehet olvasni.

Ez a sokféle olvasási lehetőség is jelzi, bármilyen nézőpontból közelítünk is a műhöz, mindegyik megfelelő kiindulási pont, ugyanakkor egyik sem kínál végső megoldást. A legszerencsésebb talán az a megoldás, hogy úgy tekintjük, mint egy az íróhoz nagyon közel álló asszony életének végét, harcát a betegséggel és azt a szörnyű hajnalt, amikor fiával közlik: vége. Közben önfeláldozó nővérek és orvosok küzdenek az áldatlan körülményekkel, a hely- és gyógyszerhiánnyal, amely nemcsak a betegeket, de az ápolókat is nyomasztja, ám nem tehetnek semmit: ilyen a mai magyar egészségügy, amely már csak azért működik, mert ilyen önfeláldozó gyógyítók viszik a válukon, és súlyát nem enyhítik a szép nyilatkozatok és beváltatlan ígérek. Persze tudjuk, hogy az egészségügy rendbetételéhez milliárdok keltenének. Tényleg komolyan gondolja az egészségügyi államtitkár, hogy a hálapénz megszüntetésével minden rendbe jön? Magamfajta hozzá nem értő úgy gondolja, hogy a hálapénz megszüntetése nem lehet hatásos a bérek radikális emelése híján. Csak azt eredményezheti, hogy újabb rajokban indulnak az egészségügyi dolgozók Nyugatra. Hiszen már most is csak az elkötelezett hivatásteret tartja itthon a megmaradtakat, akik erejüket megfeszítve gyógyítanak, reményt és vigasztalást adnak.

A valóságból ellesett az érsebész vallomása, amely hosszú szociográfia indítása lehetne: 150 beteg látnak el naponta, évente több mint 30 ezer vizsgálatot végeznek, és a helyzet egyre romlik. 2500 és 4000 között van az új betegek száma, s arányukban egyre fiatalabbak. Egy találmány jóvoltából radikálisan csökkenteni lehetett az amputációk számát. A minisztérium tiltotta a módszer alkalmazását, de a feltaláló engedélyt kapott, hogy gyógyítson vele. „A találmányt kilenc országban ismerték el, egy holland cég megvásárolta.” Ilyen és hasonló történetek olvasása nyomán

nem a szívünk szorul össze, hanem a bicska nyílik ki a zsebünkben. Így érvényesül a valóságban a betegek szenvedésének enyhítése? És ezek a leírások nem a képzelet születtei? Zsirai László önéletírásának egy eseményét szakmai tapasztalatai nyomán idézte föl, hiszen egészségügyi kérdésekkel foglalkozó újságíróként rengeteg tapasztalatot gyűjthetett. Nehéz eldönteni, nem érzékelhető-e némi ironia a szerző által írt összefoglalóban: „E kisregény fő témája az időskori felfekvéses (dekubitusz) beteg ápolásának körülményeivel, lelki tartalmaival foglalkozik, amiben fontos hangsúlyt kap a szeretet irgalma. Mások számára pedig a nemes erkölcs jegyében fogant, tanulságos olvasmány.” Anna nénit fia, Gézaváry látogatja, akiről az önfeláldozás szobrát is meg lehetne mintázni, s ez elmondható az orvosokról, a nővérekről, a házi ápolókról is, az olvasó mégis reménytelennek látja a helyzetet. A kórház minél hamarabb szabadulna a betegtől, kivált, ha ellátása a szokottnál költségesebb, így aztán Gézaváry hazaviszi és ápolja éjszakánként, háromóránként forgatva a felfekvésibeitől gyötört édesanyját. Normális, emberi ez a kényszerűség szülte gyógy mód? Vagy normális, hogy nálunk a halálba való átmenetnek nincs méltósága? Hovatovább mindenre ráragasztjuk a „köz” minősítést. Ám e kisregény egyik tanulsága szerint a közkórházakban lévő közállapotoktól mentsen meg a Jóisten. Gondolom, az egészségügy irányítóit nem ilyen intézményben gyógyítják. Gézaváry hallgatja a híreket. „Csak a kórházi ágyak csökkenéséről beszélnek, s arról is, sok orvos és ápolónő külföldön keresi boldogulását az utóbbi időben. Vajon azoknak a politikusoknak, akik a rendeleteket alkotják, van-e fogalmuk arról, hogy mivel lehet tönkretenni egy bevált rendszert, kiirtani egy országból az egyébként is félelmetes egészségügy hajszalni biztonságának lehetőségét? Vajon azoknak, akik egy-egy tollvonással, pusztán gazdasági indokok alapján szüntetnek meg ágyakat, intézményeket, olyan területeken, ahol elsősorban az emberségnek kellene számítania, van-e szívük, van-e lelkiük, vannak-e beteg hozzátartozói?”

Gézaváry nem szeretete a kinyalt híradásokat, amelyek mögött egy másik valóság rejtőzött. Szívesen kereste a hétköznapi szorongató valóságából kivezető utakat. Gyakran hallgatta a Bartók rádió zenei műsorait, mert úgy érezte, a zene szavak nélkül is vigasztalója. Ő teljes valóságában érezhette át a zene vigasztalását, amelyről oly sok nagyszerű prózai mű és vers írója tett vallomást. S ha nem a zene, akkor azok a maradandó életbölcsesek, melyek elkísérnek, s alkalmas

pillanatban felidéződnek szívünkben, átlendítve pesszimista életérzésünkön. De ha még mindig maradnak bennünk betöltetlen ürök, az imádság és a lelki olvasmányok leghatásosabb támogatóink, ezek segítenek Gézavárynak kilendülnie a fájdalmas valóságából, a halál közelségéből, megvilágítva számára azt az utat, amely a végső harmóniához vezet. Ebbe talál haza édesanyja is, aki szenvedései közben is folyvást imádkozott, s immár egy másik világrénddel ismerkedett.

Egyetlen kérdés marad nyitva az olvasó számára, s ezt éppen a történet sokszínűsége okozza, ez pedig a stílus problémája. A regénytől, még ha sok életdimenziót tár fel is, azt várnánk, hogy szépen legyen megírva, vagy legalább alkalmazkodjék a történet rétegeihez. Ez itt nem valósult meg, ami némi monotóniát okoz, s a mondanivaló mellett nem ad igazi élményt.

Kaiser László új kötete (*A fekete emberek*) tucatnyi — a szerző szerint novellát, szerintem tárcát tartalmaz. Kivétel nélkül életrajzi indítatásúak, mindegyik egy-egy pillanatfelvétel az író életéből. Még azokat is ezzel az elnevezéssel illethetjük, amelyek voltaképp hosszabb időszakasz eseményeit mondják el, hiszen ezek is az idő egy-egy töredékét jelenítik meg, s az olvasóra bízzák, hogy a hiátusokat fantáziájával kitöltse. Rögtön az elején elmondhatom: nemcsak érdekes, hanem élvezetes is a személyiséggel történetek nyomon követése, s a mai prózairodalomnak figyelemre méltó értéke Kaiser László új kötete, amely az igazi profi biztonságával és eleganciájával idézi a múltat és a félmúltat. Külön érdeme, hogy akár a kisgyermek, akár a gyermek szemével tekint az eseményekre, azokból mindig nagyobb távlatokat érzékelünk, a személyes élmények mögött történelmi összefüggésekre ismerünk.

Az időrendet követve idézzük először azokat az eseményeket, amelyeket a kisgyermek szemével látunk, illetve az ő tudatában nyerik el jelentésüket. A Kádár-korszak elején vagyunk. Élénken él még a múlt emléke, beszüremkednek a forradalom eseményei, úgy, ahogy ezek egy pesti bérház lakóinak életét színezték át, készítették őket pozitív vagy negatív állásfoglalásra. A magányos — elvált — asszony két gyermekét neveli, apja ünnepnapokon viszi magával a nagyobacska leányt és a kisfiút. Utóbbi kicsit csodálkozva, némi rosszállással veszi tudomásul, hogy ezek a hétvégék sorra üresen maradnak: „veszélyes”, mondja az apa a telefonban, nem biztonságosak az utcák, lövések dördülnek. Az előzményeket egy szigorúan, pontosan szerkesztett tárcából (*Mennyből a fák*) érzékelhetjük. Karácsony közeledik (alighanem 1955-ben), s az unatkozó kisfiú az ötödik emeleti erkélyről dobálni kezdi a fűtésre felhalmozott farakásokat az utcára. Szerencsére

senkit sem talál telibe, de a járókelők rendőrt hívnak, s a „közeg” a házfelügyelő kíséretében benyomul a lakásba. Az anya legnagyobb rémületére a szobák üresek: a kisfiú sehol. Aztán nyílik az ajtó, s mint aki jól végezte a dolgát, megjelenik a gyerek (remekül megtervezett színpadi jelenet). „Lassan, nagyon lassan becsukta az ajtót, hosszasan, hiszen addig sem kellett megfordulnia. De az ajtó végül bezárult, s ő sem tehetett mást: szembefordult a felnőttekkel. Nagy csönd volt, csak a kályhában duruzsolt a tűz, vidáman ropogtak a pincéből az erkélyre, az erkélyről a kályhába került fahasábok.” Már-már elviselhetlenül feszült csengette az erkélyben. Végül a rendőr törte meg a csöndet, hangjában azonban nem volt szigorúság. „Édes gyermekem”-nek nevezte a fiúcskát, amikor azt tudakolta tőle, miért dobálta a fahasábokat az utcára. A gyerek „kristálytisza, csengő hangon” ezt válaszolta: „Fogd be a pófád, te rohadt vörös csillagos!” És boldogság töltötte el, „olyan jó volt kimondani ezt a mondatot”. Kis tünődés és tetetett fenyegetés után „a nagydarab rendőr esetlenül megfordult, az előszoba felé indult, de mielőtt az ajtóhoz ért volna, visszaszólt: Kellemes karácsonyt! — és el-sietett.” Minden megfelel a klasszikus szabályoknak, katartikus az élmény és a megoldás is. Úgyanakkor mindennél többet mond, hogy a gyerek kiáltja el a korszak kollektív életérzését, amely még a rend éber örékek tudatában is motoszkált. Ez a közhangulat robbantotta ki a forradalmat, amikor az apa nem jöhetett a gyerekeiért, mert az utcákon lövések dörrentek, még a gyerekekkel sem volt tanácsos kimerészkedni.

A növekvő gyerek a szolidaritás és kiközösítés jellegzetes példáival szembesül. A kötet címadó írásában szereplő fekete emberek ma már csak emlékeinkben élnek. Akkor évente, a tél beállta előtt kosárban hordták a szenet a pincébe. Feketéek voltak az izzadságukra ragadt szénportól, durván förmedtek a gyerekre, amikor láb alatt volt, vagy túl közel merészkedett a lovakhoz. De amikor a részeg házmester azzal fenyegette a kocsarakat számláló édesanyját, hogy följelenti, mert ollót kölcsönzött a szomszédjának, hogy a zászló közepében éktelenkedő címert kivághassa, az asszony védelmére kelnek, s a házmester örülhet, hogy ép bőrrel ússza meg a kalandot. És az ellenpélda: a ház kapualjában hajléktalan húzza meg magát nyomorúságos gönceivel (*A ház titka*). Jelenléte megosztja a lakókat: vannak, akik szánják, még enni is adnak neki, mások minél hamarabb elüldöznék. Ők győznek: a vállalkozó kieszi, hogyan lehet annyira leszűkíteni a területet, hogy ne legyen helye az embernek, aki hamarosan odébb is áll. Győzelem? Szégyen? A tanulság: hiányzik belőlünk — némelyek kivételével — a sze-

gények és kivetettek iránt tanúsítandó szolidaritás, amelyre pedig napjainkban is nagy szükség volna. Farizeusok vagyunk, nem tudunk a példabeszédben szereplővel azonosulni, aki ellátja a sebesültet, és pénzt is ad, hogy gondját viseljük.

Korunk egy másik súlyos betegségével foglalkozik a *Staccato, avagy egy magyar apa stációi*, amely igazolja az általam nem sokra becsült Majakovszkij tételét, aki egyik versét azzal a kijelentéssel indította: „A hivatalokra vicsorgok, mint az ordas.” A közembernek gyakran támad hasonló érzése: ráadásul a történelem napjaink egyik súlyos társadalmi betegsége, a rossz közérzetet, olykor haragot és ellenérzést keltő bürokrácia mechanizmusa tárul fel. A családjáért sokat gürcölő, olykor italozó férfit szó nélkül hagyja el a felesége, és magával viszi gyermeküket. A férfi lázas telefonbeszélgetéseket kezdeményez, látni akarná a lányát, de minden hiába. A gyámhatósághoz fordul. Még csoda, hogy eléri az ügyintézőt és nem gabalyodik bele a gépi hangok kínlatába. Általában lány, behízelt hangok intenek türelemre, majd következik a csüggesztő végkifejlet: „Jelenleg minden munkatársunk foglalt, kérjük, ismétlje meg hívását”, vagy tömören: „A várakozási idő tíz perc”. És a hívó megismeri az elidegenítés „stációit”, melyet a fiatalok tömören így fogalmaznak meg: „lekoptatják”. Hiszen a gyámhatóság kezéből kikerül a döntés joga: magasabb fórum, a bíróság ítélkezik majd. Ismerős történet: döntés helyett apróbb-nagyobb ügyek „áthelyezése”, időhúzás, a döntések elodázása. Ez a hétköznapjainkat megmérgező kiszolgáltatottság áthatja azokat a tárcákat is, amelyek az egyetemista fiatalember éveiről szólnak, s ezeket olvasván olykor csüggedten gondolhatunk arra, hogy ma még nem egyforma helyen üldögélünk a jog asztalánál. A *Staccato* ügyintézőjének szavaival vigasztalhatjuk magunkat: „talán”, „majd egyszer...” Csak az a hiba, hogy akik változtathatnának, nem akarják felismerni annak magyarázatát, miért pesszimisták a magyarok. Pedig minden esélye megvolna, hogy „a jól kezdődött nap” jól is végződjék. (Mindkét könyvet a Hungarovox adta ki, Pereszlényi Helga szépen tervezett borítójával.)

RÓNAY LÁSZLÓ

TAMÁSI ÁRON: BÖLCSŐ A HEGYEK KÖZÖTT

Egy irodalmi mű újrakiadása mindig kettős ünnep: megújulás és megőrzés egy időben. Ahogy a székelyek „életnek nevezik az udvart” (*Bölcső és bagoly*), hiszen szerény, de annál keményebb munkájuk nyomán minden esztendőben megújulva ez őrzi magát az életet, úgy Tamási

Áron nemrég napvilágot látott, megújult könyve is „élet”: éltető szavak őrzője, udvara.

A *Bölcső a hegyek között* külső formájában az Erdélyi Szépművés Céh képző- és iparművészi műgonddal tervezett, Kós Károly-i igényességgel készült köteteit idézi. A könyv tartalmazza egyrészt az író gyökereit és farkaslaki gyermekkorát bemutató „regényes életrajz”-át, a *Bölcső és bagoly* 1953-ban megjelent első változatát, másrészt a *Bölcső a hegyek között* című költői elbeszélést, melyben az író versbe szedve(!) vall a gyermekkor éveiről: „drága gyöngyei[ről] a harmatoknak”, mikor „széplassan, mint a hó, / mely tavasz jöttén egybeolvad a földdel, / ugyi pázrott bennem is álom és való”. E verses epikai műről korábban jószelivel még a Tamási életművét jól ismerő szakemberek sem tudtak, ahogy mindezidáig ismeretlenek voltak e mostani kötetben napvilágot látott, irodalomtörténeti jelentőségű dokumentumok is.

Az apai ágon farkaslaki származású Tamási-kutató, Sipos Lajos gondos bevezetése feltárja a *Bölcső és bagoly* megjelentetésének nehéz körülményeit: e nehézségeket megismervén megújult megbecsüléssel léphet az olvasó a „szó-bozót”-jairól oly rég ismerős „regényes életrajz” világába. Élet és irodalom, lelki történesek és filológiai kutatások szálai alkotnak közös szöveg-szóttestet e most megjelent kötetben. Tamási Áron harmadik felesége, Basilides Aliz visszaemlékezéseit felhasználva a kötet bevezető szavai belülről látattják azt az időszakot, melyben az író és későbbi fiatal hitvese megismerték egymást (idézik Tamási Áron menyasszonyának készített jegyajándékát, az író verses(!) vallomását arról, ahogy élete kertjében „tél közepén, egy zöld ág / Boldogan virágba borult” [*Eljegyzés*]), és amelyben barátaik támogató szeretete mellett is virrasztó munkával, mindennapi szűkölködések között fáradoztak a *Bölcső és bagoly* megjelentetésén — évekig hiába. (Abban az időszakban, mikor a regény megjelentetése reménytelennek tűnt, a régi magból új életet hozva született meg a „betűk szántóföldjein” a *Bölcső és bagoly* cselekményvázara épülő költői elbeszélés, a *Bölcső a hegyek között*, melyet eddig csupán néhány lappangó kézirat őrzött.)

Az 1948 végén már betördelt, de a megjelenésre engedélyt végül csak 1953-ban kapott *Bölcső és bagoly* kiadása kálváriájának utolsó stációját rögzíti az a Tamási Áron „*Bölcső és bagoly*” című regényének előzetes megvitatásáról szóló *Jegyzőkönyv*, mely nem csupán egy korszak irodalompolitikai követelményeivel vívott szellemi, lelkiismereti küzdelem, egyfajta egzisztenciális kötélánc dokumentuma, hanem Illyés Gyula, Keszi Imre vagy Király István lejegyzett szavaival gazdagítja is a regény recepciótörténetét. „Tamási Áronról lévén szó, fölösleges beszélni a mű nyelvi szépségeiről.